

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

ANALYSIS OF SOCIAL JUSTICE AS BALANCE OF INTERESTS IN LABOR RELATIONSHIPS

Соловей А.А.,

аспірант

Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України

Стаття присвячена дослідженню соціальної справедливості в трудових правовідносинах. Характеризується така особливість соціальної справедливості, як здатність встановлювати баланс інтересів різних суб'єктів трудових правовідносин. Зроблений висновок, що завдяки балансу інтересів можливе поєднання цілей та результатів дій працівників, роботодавців та держави.

Ключові слова: справедливість, соціальна справедливість, трудові правовідносини, баланс інтересів, інтереси суб'єктів трудових правовідносин.

Статья посвящена исследованию социальной справедливости в трудовых правоотношениях. Характеризуется такая особенность социальной справедливости, как способность устанавливать баланс интересов различных субъектов трудовых правоотношений. Сделан вывод, что благодаря балансу интересов возможно сочетание целей и результатов действий работников, работодателей и государства.

Ключевые слова: справедливость, социальная справедливость, трудовые правоотношения, баланс интересов, интересы субъектов трудовых правоотношений.

The article is devoted to the study of social justice in labor relationships. The article characterizes social justice as the ability to balance the interests of various subjects of labor relationships. It is concluded that due to the balance of interests the combination of goals and results of actions of workers, employers and the state is possible.

Key words: justice, social justice, labor relationships, balance of interests, interests of subjects of labor relationships.

Постановка проблеми. У сучасних наукових дослідженнях усе частіше робиться наголос на дослідженні балансу інтересів у тій чи іншій сфері життєдіяльності. Сам по собі інтерес цікавив суспільство в усі часи його існування, адже будучи мотиваційним фактором, він скеровував людство в напрямку його розвитку. Поступово інтерес заповнив і правову площину, оскільки суб'єкти суспільних відносин, з одного боку, шукали шляхів для реалізації своїх інтересів шляхом права, а з іншого боку, намагались знайти законні способи охорони та захисту таких інтересів. Водночас цілком зрозумілим є той факт, що інтереси суб'єктів будь-яких відносин, у тому числі правових, характеризуються різноманітністю. Тому для їх справедливого врахування необхідне встановлення балансу. Поняття балансу інтересів не є новим для трудових правовідносин, проте через призму соціальної справедливості буде проаналізовано вперше.

Серед науковців, що звертались до дослідження справедливості та її окремого виду – соціальної справедливості – належать О.О. Житник, О.Є. Марченко, Н.В. Добренька, Г.О. Беланова, Ю.І. Золотарьова, Р.З. Лівшиць та ін.

Над проблемою балансу інтересів у трудовому праві працювали А.В. Андрушко, С.О. Іванова, Н.О. Луніна, Н.Д. Гетьманцева, В.В. Ліпковська, О.М. Ярошенко та ін.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження соціальної справедливості через таку властивість як баланс інтересів у трудових правовідносинах.

Виклад основного матеріалу. Справедливість посідає ключове місце в цивілізаційних процесах. Феномен справедливості знаходить свій прояв у різних сферах соціального життя: моральній, політико-правовій, економічній, етичній та ін. Це пояснюється необхідністю збалансованості інтересів членів суспільства та неефективністю соціальних механізмів реалізації вимог ідей справедливості на нинішньому етапі розвитку суспільства та цивілізації [1, с. 58].

З точки зору філософських досліджень справедливості відзначається, що вона має безперечну цінність для життя кожного суспільства, оскільки слугує критерієм оцінки міжособистісних взаємин, а також спонукальним мотивом певної діяльності й дотримання відповідних правил поведінки, норм моралі тощо. Справедливість також слугує критерієм оцінки різноманітних явищ і тенденцій суспільного життя: між роллю окремих людей і соціальних груп та їхнім соціальним становищем, ступенем суспільного визнання; між працею та винагородою за неї; між правами та обов'язками; між скоєним діянням та відплатою за нього. Вона є мірою відповідності між змістом вчинків та їхньою оцінкою на рівні суспільної свідомості [2, с. 10].

Як зазначає Н.В. Добренька, справедливість – це загальне співвідношення цінностей, благ і конкретний розподіл їх між індивідами; належний порядок людського співжиття, що відповідає уявленням про сутність людини та її невід'ємні права [3, с. 2].

Грунтуючись на історії формування уявлень про справедливість, можна вважати, що справед-

ливість зароджувалась як відчуття, зберігалася протягом розвитку суспільства, набувала раціонального характеру, ставала ідеєю, ідеалом і мрією людства, формувалась як поняття про належне, відповідаючи уявленню про сутність людини, її взаємозв'язок з іншими членами суспільства. Соціальна справедливість виступає ціннісною категорією, оскільки виробляється в суспільстві відповідно до уявлень, які склалися щодо моральності та норм поведінки [12, с. 53, 56].

Подібним чином Ю.І. Золотарьова підтримує думку, що соціальна справедливість являє собою цінність (так само, як і право), є благом для суспільства, якого слід прагнути, а право і закони повинні співвідноситися з реаліями соціальної справедливості, оскільки від цього залежать і соціальна ефективність права та законодавства, і стабільність суспільства та держави, їхній економічний добробут [4, с. 144].

Окрім ціннісного характеру соціальної справедливості, науковці також звертають увагу на таку властивість досліджуваного поняття, як збалансування інтересів людей. Так, Р.З. Лівшиць вказував, що сучасне суспільство характеризується суперечливими інтересами різних людей, соціальних груп і прошарків. Прийняття справедливого рішення на рівні суспільства полягає у врахуванні різних інтересів і пошуку компромісів. Соціальна справедливість – це компроміс інтересів окремих людей і соціальних груп [9, с. 45].

Н.О. Луніна підтримує тих авторів, які визнають соціальну справедливість через інтереси суб'єктів соціальної діяльності. Вчена стверджує, що в демократичному суспільстві справедливою є така теорія узгодження інтересів, яка визнає їх рівність шляхом пошуку компромісу рішень на основі взаємних поступок зі сторони усіх його носіїв. Основним засобом досягнення консенсусу інтересів є компроміс. Він виступає умовою існування різних інтересів. Тільки він в тій чи іншій мірі задовольняє всіх учасників суспільних відносин, тільки він спрямовує на виконання, а не на боротьбу з протилежними інтересами. З урахуванням вищезазначеного під соціальною справедливістю варто розуміти таку якість суспільних відносин, яка за умови рівноправності суб'єктів соціальної діяльності забезпечує існування їх різних соціальних інтересів на основі компромісу [5, с. 7].

Обмежуючи дослідження соціальної справедливості як балансу інтересів виключно трудовим правом, варто погодитись, що ідея пошуку компромісу між працівниками та роботодавцями не є новою. За твердженням Н.Д. Гетьманцевої, така ідея ставить за мету перехід до інноваційного соціально-орієнтованого типу економічного розвитку, формування нового його механізму, що заснований на соціальній справедливості. Забезпечення рівноваги прав працівників і роботодавців, балансу їх інтересів та інтересів держави є тим критерієм, якому повинні відповідати всі нормативні правові акти, що регулюють трудові відносини, і, в першу чергу, сам Трудовий кодекс України [13, с. 66].

Про оптимальне поєднання інтересів і потреб окремих осіб, окремих колективів, регіонів та суспільства як критерій соціальної справедливості пише і С.О. Іванова. Вона вказує, що сутність протиріччя інтересів як рушійної сили їх розвитку полягає в протиріччі «мого», «нашого» (колективного) і суспільного. Це протиріччя виражається на рівні носіїв інтересів. Суспільний інтерес виражається у задоволенні зростаючих потреб кожного члена суспільства; колективний інтерес визначає зацікавленість в забезпеченні, перш за все, своїх особистих потреб і потреб своєї сім'ї. Виниклі протиріччя викликають необхідність забезпечення за допомогою правових норм, направлених на регулювання відповідних сфер суспільного життя оптимального поєднання інтересів різних суб'єктів [6, с. 6].

Цікавою є пропозиція О.Д. Гостюк., яка вказує на нагальну необхідність узгодження інтересів найманих працівників, роботодавців і держави, тобто саме тих суб'єктів, що мають протилежні інтереси, передусім, в економічній сфері. Для вченої це питання збалансованості інтересів працівників, роботодавців та держави стосовно застосування найманої праці, зменшення соціальної напруги і забезпечення суспільної справедливості. Правовою формою такого балансу виступає гідна праця як засіб узгодження інтересів між працею і капіталом з метою досягнення високого рівня життя працюючого населення та членів їхніх сімей [8, с. 92].

Узагальнивши ті поняття, якими оперують науковці (узгодження інтересів/поєднання інтересів), схилиємось до застосування категорії «баланс інтересів», яка найточніше характеризує вираження соціальної справедливості у трудових правовідносинах.

На думку А.В. Андрушко, баланс інтересів – це такий охоронюваний правовий зв'язок, коли інтересу однієї сторони кореспондує (відповідає або протистоїть) інтерес другої сторони, а урівноважують їх передбачені в законі особливі погоджувально-примирні способи захисту. Правовий зміст поняття «баланс інтересів» зашифрований у генетичному коді трудового права, сутність якого полягає в його соціальній спрямованості, основоположною, відправною точкою якої є пріоритет прав і законних інтересів працівника [10, с. 115].

За твердженням В.В. Ліпковської, баланс інтересів – це ступінь співвідношення таких інтересів, при якій кожна із сторін трудових відносин, за умови, що нею не порушуються суб'єктивні права іншої сторони, вправі вільно визначати свої дії для досягнення своїх цілей (результатів) [7, с. 10].

О.М. Ярошенко наголошує, що баланс інтересів працівників і роботодавців не є визначеним станом, забезпечивши який, можна вважати задачу правового регулювання в царині праці виконаною. Ідея узгодження інтересів не є самоціллю і полягає не в досягненні яких-небудь конкретних результатів, а в постійному вдосконаленні трудового законодавства таким чином, щоб забезпечити виконання за його допомогою найбільш центральних функцій галузі трудового права – захисної і виробничної [11, с. 63].

Висновок. Соціальна справедливість є необхідним атрибутом трудових правовідносин: за її допомогою формується правосвідомість суб'єктів у напрямку визнання рівності інтересів через пошук максимально прийнятних шляхів для їх узгодження, тобто вста-

новлення балансу інтересів. Тільки завдяки балансу інтересів можливе поєднання цілей та результатів дій суб'єктів трудових правовідносин: працівників, роботодавців та держави. При цьому пошук можливих компромісів, які б гарантували такий баланс, продовжується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Житник О.О. Поняття справедливості в сучасних наукових дослідженнях. Філософські та методологічні проблеми права. 2014. № 1. С. 58.
2. Марченко Є.О. Генезис уявлень про справедливість (соціально-філософський аналіз): дис...канд. філос. наук. 09.00.03; Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. Київ. 2011. 14 с.
3. Добренька Н.В. Доцільність та справедливість у правозастосовній діяльності: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2014. 19 с.
4. Золотарьова Ю.І. Соціальна справедливість та право: співвідношення і взаємозв'язок. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. 2012. № 2(12). С. 143.
5. Лунина Н.А. Реализация идеи социальной справедливости в трудовом праве: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.05 «Трудовое право; Право социального обеспечения»; Российская Академия наук. Институт государства и права. М., 1994. 14 с.
6. Иванова С.А. Социальная справедливость в трудовом законодательстве: автореф. дисс...канд. юрид. наук: 12.00.05; Академия труда и социальных отношений. М., 1992. С.12.
7. Липковская В.В. Интересы работодателя в трудовом праве: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.05 «Трудовое право; право социального обеспечения». М., 2011. 26 с.
8. Гостюк О.Д. Концепція гідної праці як елемент правової політики держави. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 6. С. 90.
9. Лившиц Р.З. Теория права. М.: БЕК, 1994. 224 с.
10. Андрушко А.В. «Баланс інтересів»: експлікація поняття в контексті трудового права. Університетські наукові записки. 2015. № 1. С.109.
11. Ярошенко О.М. Додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця: недоліки та шляхи їх усунення // Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення: здобутки і проблеми : тези доп. та наук. повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 5-6 жовт. 2012р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»). Х.: Право, 2012. С. 62.
12. Беланова Г.О. Понятие юридической справедливости как основания правоприменительного акта: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. М.: РГБ, 2003. 192 с.
13. Гетьманцева Н.Д. Тенденції та пріоритети реформування трудового законодавства України. Науковий вісник Чернівецького університету. 2011. Вип. 578. С. 65.